

УДК 338.43.02:316.422(477)

С. Я. Ковальчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
В. Ю. Вовк,
студентка 3 курсу факультету економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

АГРАРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА МОДЕЛЬ

S. Kovalchuk,
candidate of economic sciences, associate professor, associate professor of economy
Vinnitca national agrarian university, Vinnitca
V. Vovk,
student of 3 courses of faculty of economy and enterprise
Vinnitca national agrarian university, Vinnitca

AGRARIAN TRANSFORMATIONS OF UKRAINE: EUROINTEGRATION MODEL

У статті з'ясовано шляхи структурної перебудови та головні орієнтири розвитку аграрного сектора України, проаналізовано основні переваги та недоліки для економіки в контексті реалізації Угоди про зону вільної торгівлі та досліджено її вплив на експортно-імпортний потенціал країни, обґрунтовано перспективи поступового освоєння європейського ринку українськими товаровиробниками, підвищення якості та екологічних характеристик української аграрної продукції. Обґрунтовано, що повноцінна реалізація аграрного потенціалу України неможлива без розширення присутності на зовнішніх ринках.

The ways of structural alteration and main orientation of development of agrarian sector of Ukraine are found out in the article, basic advantages and failings are analysed for an economy in the context of realization of Agreement about a free trade zone and investigational its influence on export-import potential of country, grounded prospects of the gradual European market development by the Ukrainian commodity producers, upgrading and ecological descriptions of the Ukrainian agrarian products. Grounded, that valuable realization of agrarian potential of Ukraine is impossible without expansion of presence on oversea markets.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, спільна аграрна політика ЄС, аграрні трансформації, євроінтеграційна модель, глобалізація світової економіки, торгівля сільськогосподарською продукцією, ефективний розвиток сільських територій, конкурентоспроможність аграрного сектора.

Key words: free trade zone, general agrarian policy of EC, agrarian transformations, eurointegration model, globalization of world economy, trading in an agricultural product, effective development of rural territories, competitiveness of agrarian sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В економіці України однією з найголовніших галузей було і залишається сільське господарство, саме тому від рівня розвитку сільського господарства значною мірою залежить економіка країни в цілому. Процеси глобалізації світової економіки зумовили значне зростання обсягів торгівлі загалом і сільськогосподарською продукцією зокрема.

Зовнішня торгівля чинить суттєвий вплив на економіку та внутрішній ринок держави. В умо-

вах сьогодення першочерговими завданнями для створення економічних умов, які б стимулювали зростання виробництва сільськогосподарської продукції необхідної якості, є збільшення вітчизняних капіталовкладень та залучення іноземних інвестицій у аграрну сферу України, оновлення технічної бази та удосконалення форм управління аграрним виробництвом. Важливе значення у вирішенні зазначених проблем має приведення сільськогосподарського виробництва до вигляду безперерв-

ного кола, тобто не продаж самої сировини, а її переробка і виробництво, безпосередньо, готової продукції.

Кожна країна має ринкові переваги, які дають їй можливості інтегруватися у світову економіку. Україна має кращі у світі землі і здатна виробляти масово якісні та доступні продукти. Україна постачає свою аграрну продукцію у понад 190 країн світу. Не дивлячись на це, аграрний сектор України потребує оновлень. Для вирішення поставлених завдань, структурної перебудови і модернізації АПК України досить важливим є впровадження зони вільної торгівлі, яка почала діяти в Україні з 1 січня 2016 року та адаптування аграрної сфери країни до принципів САП ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основні напрями розвитку аграрного сектору контексті євроінтеграційних процесів відображені у роботах В. Андрійчука, О. Бородіної, Б. Букринського, Б. Власова, В. Зіновчука, Л. Купінець, Л. Лопатинського, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Проблематикою формування і реалізації заходів Спільної аграрної політики (САП) ЄС займаються науковці: С. Дем'яненко, Т. Зінчук, С. Кваша, К. Кваша, В. Білозубенко та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення стратегічних пріоритетів розвитку аграрної галузі держави у контексті світової та європейської інтеграції України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні кожна країна намагається віднайти найефективнішу стратегію поліпшення добробуту та якості життя людей, актуальність якої зростає в умовах нестабільної ситуації на світовому ринку, збільшення ризиків у економічній, фінансовій, соціальній сферах, складностей у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залученні іноземних інвестицій.

Аграрна сфера має можливості стати однією з найбільш конкурентоспроможних і перспективних галузей економіки України, хоча на теперішньому етапі її розвитку існують певні труднощі. Варто зазначити, що в аграрному секторі є чимало проблем, які необхідно якнайшвидше вирішувати. Зростання ефективності агробізнесу може бути досягнуте лише за умови створення конкурентного середовища та оптимізації структури сільського господар-

ства. Володіючи потужним аграрним потенціалом, Україна реалізує лише його незначну частину, і, як не дивно, така ситуація відбувається за великої частки сільськогосподарських угідь та значної частини населення, зайнятого в цій галузі [1].

У "Стратегії розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року", стратегічна мета розвитку аграрного сектора визначена як "розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарської продукцією". Україна — чистий експортер сільськогосподарської продукції. У 2014 р. вартість сільськогосподарського експорту перевищила вартість імпорту в 2,75 рази. Частка сільськогосподарських товарів в товарній структурі експорту постійно зростає і в 2015 р. досягла 31%. Понад 70% українського сільськогосподарського експорту формують три товарні групи — зернові культури, насіння соняшника та соняшникова олія. В 2015 р. 28,4% агропродовольчих товарів експортувалися в ЄС, 10,1% — в країни ЄАЕС, 61,5% — в інші країни Близького Сходу і Північної Африки — 32%, Південній і Південно-Східній Африки — 13%). В структурі імпорту переважають сільськогосподарські товари з ЄС — 40,6%. У 2015 р. у торгівлі сільськогосподарськими товарами відбулися істотні зміни під впливом девальвації національної валюти, зниження споживчого попиту населення та обмежень у торгівлі з Російською Федерацією. Експорт сільськогосподарської продукції зменшився на 15%, а імпорт — на 16% відносно рівнів 2014 року, і ці втрати не були компенсовані за рахунок експорту за іншими напрямками. Сільськогосподарський експорт в ЄС в умовах дії з травня 2015 р. односторонніх торгових преференцій з боку ЄС збільшився протягом 2015 року на 5,7%, а в інші країни світу — на 4,2 [3].

Як відомо сільськогосподарська продукція, є однією з ключових позицій у зовнішньоторговельному товарообороті України, який у 2015—2016 рр. становив близько — 147,8 млрд дол. США, а сільськогосподарська продукція у 2015—2016 рр. становила 36,9 млрд дол. США, тобто майже 25% зовнішньоторговельного товарообороту України. При цьому її експорт за вказаний період становив 17,3 млрд дол. США, або 27,3% від загального експорту товарів України; імпорт — 8,6 млрд дол. США, або 11,2% від загального товарного імпорту України; позитивне зовнішньоторговельне сальдо склало 8,8 млрд дол. США (рис. 1) [2].

Складність аграрних трансформацій в Україні посилюється тим, що адаптація вітчиз-

няного аграрного сектора до євроінтеграційної моделі відбувається в умовах глобалізації світової економіки, відкриття внутрішніх ринків агропродовольчої продукції. З одного боку, це надає аграрному сектору національної економіки відповідну сталість розвитку, створює для нього додаткові порівняльні переваги, послаблені тривалими трансформаційними кризами та ринковими перетвореннями аграрної економіки. З іншого боку, ігнорування основних стра-

тегічних орієнтирів і завдань, які були характерними для еволюційного періоду розвитку аграрної європейської інтеграції, призвело до технологічного відставання галузі, руйнівних процесів у соціальній сфері села, неефективних методів державної підтримки аграрного сектора національної економіки та інших негативних наслідків його функціонування.

Зона вільної торгівлі з Європейським Союзом є важливим чинником подальшого розвитку аграрної галузі, оскільки для України відкрились перспективи поступового освоєння ринку країн ЄС вітчизняними компаніями, підвищення рівня якості, безпечності, екологічних характеристик української продукції АПК, покращення стану продовольчої безпеки держави. Тому для України постає завдання вироблення механізмів проведення державної політики щодо підвищення ефективності використання наявного потенціалу аграрної сфери економіки, її адаптації до нових умов, у т.ч. з урахуванням можливих ризиків, які виникатимуть внаслідок лібералізації зовнішньоторговельних відносин з європейськими країнами.

Асоціація з ЄС відкриває можливості залучення інвестицій, розвитку галузей господарства, розширення виробництва, створення високооплачуваних робочих місць. Український селянин отримає значно більше можливостей не тільки для покращення свого економічного становища, але й переваги у сільськогосподарській конкуренції з іншими виробниками ЄС.

Що ж стосується негативних очікувань, то на перше місце серед них вийшли проблеми зростання трудової міграції з українського села в країни ЄС. Ці негативні очікування є цілком зрозумілими з огляду на розповсюджену вже

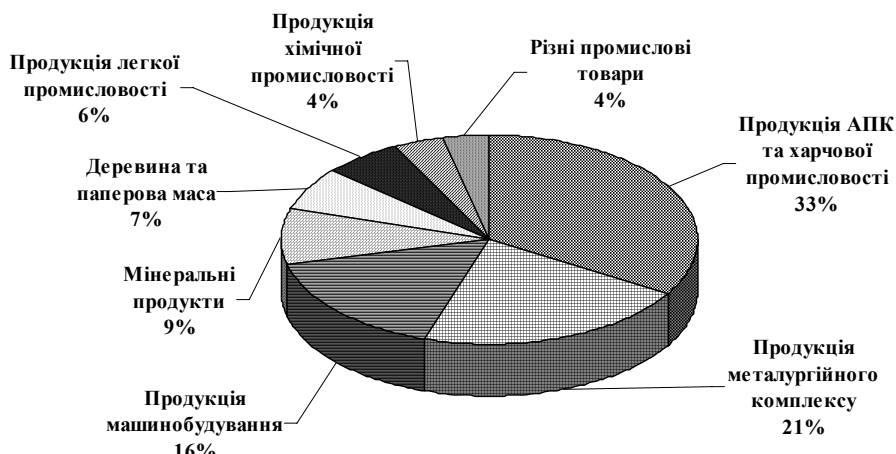

Рис. 1. Структура експорту товарів з України до країн ЄС в 2016 р.

Джерело: побудовано автором за даними [5].

сьогодні масову "втечу" трудових ресурсів з України, насамперед із західних областей. Окрім того, ризикованим є також те, що продукція національного виробника буде витіснятися з внутрішнього ринку більш дешевою імпортною продукцією, а вітчизняне виробництво буде жорстко контролюватися на предмет дотримання певних встановлених обсягів (квот) [6].

Встановлення зазначених вище квот є основним інструментом обмежень у торгівлі сільськогосподарською продукцією. Обсяги цих квот забезпечують безмитний доступ товарів на ринок країн ЄС. При цьому захист національних виробників від зростання імпорту для сільськогосподарських товарів найбільш чутливих груп передбачає наступне:

- їх виключення з тарифної пропозиції;
- відкладання зобов'язань щодо зниження тарифів до кінцевого строку перехідного періоду;
- встановлення тарифних квот;
- вжиття спеціальних захисних заходів.

За перше півріччя 2016 року Україна повністю використала квоти на безмитний експорт продукції в ЄС з дев'яти груп сільськогосподарських товарів. Зокрема Україна використала всі квоти на постачання натурального меду, цукру, крупи і борошна, солоду і пшеничної клейковини, оброблених томатів, виноградного та яблучного соків, вівса, пшениці, пшеничного борошна та гранул, а також кукурудзи, кукурудзяного борошна та гранули.

Наступними за станом закриття квот йдуть групи товарів: ячмінь, ячмінне борошно і гранули — закрито на 31%, глюкоза та сироп глюкози — використано на 18,8%, висівки, відходи і залишки кукурудзяні — 18,6%, ячмінь — 16,4%, крохмалю — 8,8%, оброблена продукція з

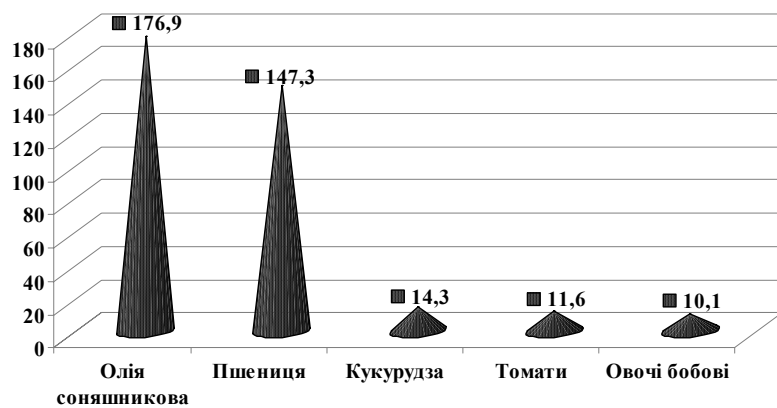

Рис. 2 Товари, експорт яких збільшився за перше півріччя 2016 року

Джерело: побудовано автором за даними [5].

цукру — 8,1%, етанол — 4,6%, оброблена продукція із зернових — 1,9%, продукти харчування — 0,2% і цукрова кукурудза — 0,2%.

Український експорт товарів до ЄС має тенденцію до змін Зміни в експорті окремих товарів стали відчутні вже на початку 2016 року рис. 1.

Незважаючи на встановлені обсяги квот на експорт зернових до країн ЄС, необхідно відзначити низку особливостей регулювання ринку ЄС, які слід враховувати. Як приклад, в ЄС діє так зване "плаваюче мито": якщо вартість кукурудзи на Чиказькій біржі становить понад 4 дол. США за бушель, експорт кукурудзи до країн ЄС здійснюється без мита, якщо менше або дорівнює 4 дол. США за бушель — імпортне мито на поставки кукурудзи понад квоту становить 94 євро за тонну. Такі методи регулювання є досить впливовими і ефективними, адже вони є вигідними як для країн — членів ЄС, так і для України — вона продаватиме або менше продукції за вищою ціною, або більше, сплачуючи при цьому невелике імпортне мито.

Обсяг українського експорту до країн ЄС збільшився. Цей показник за січень — жовтень 2016-го порівняно з аналогічним періодом 2015 року, зокрема, до Угорщини зріс на 17,2%, Польщі — на 6,2%, Німеччини — на 4,2%. Можна сказати, що в 2016 році в країні ЄС експортували третину всіх товарів нашої держави. Проте не так все однозначно. Цікавими є результати щодо вивезення товарів до Європи. Так, за даними Державної служби статистики, за січень — жовтень минулого року експорт товарів з України становив 29,1 мільярда доларів, а імпорт — 31,1 мільярда. Порівняно із січнем — жовтнем 2015 року за цей період 2016-го експорт скоротився на 7,9% (або на 2,5 мільярда доларів). Негативне сальдо становило 2,1 мільярда доларів (за 10 місяців 2015-го воно було позитивним — 397,1 мільйона доларів).

Картина не змінилася на краще і за підсумками зовнішньоекономічної діяльності країни за весь 2016 рік.

Згідно з даними митниці, за 2016 рік Україна продала товарів до країн ЄС на 13,5 мільярда доларів (це 37% всього експорту держави). Нині ЄС — головний торговельний партнер України серед всіх груп країн. Однак, якщо порівнювати їх окремо, ситуація є неоднозначною. Так, загалом за 2016 рік обсяги експорту в держави європейської спільноти зросли лише на 4% порівняно з 2015 роком. Порівняно з 2013-м обсяги експорту до країн ЄС скоротилися на 20%, або на

3,4 млрд доларів.

Україна також експортує свої товари до азійських країн, приміром, до Індії, де обсяг експорту за вказаний період зріс на 14,2%. Проте падіння цих показників щодо Китаю та Туреччини є дуже вагомим (мінус 26—27%). Однак, зовнішньоекономічний баланс країни погіршується, що пов'язано з наступним.

По-перше, поки що українським експортерам товарів не вдалося заповнити нішу, яка виникла після падіння експорту до Росії та інших країн СНД. Так, приміром, цей показник до РФ за січень — жовтень 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015-го знизився на 28,5%. Однак показник експорту товарів до Росії досить відчутний — до 2,9 млрд доларів за січень — жовтень 2016 року.

Щодо країн ЄС, то тут, як уже зазначалось, такими невисокими, як і в 2015 році, були показники пільгових квот на експорт товарів та послуг, які закінчилися протягом кількох місяців. Приміром, це стосується соняшничкової олії та меду. Квоти на мед на 2017 рік було вичерпано нашими експортерами вже на 12-й день січня. Це свідчить про недостатні їхні розміри і вже не в минулому, а в цьому році, який лише розпочався.

Деякі групи квот потребують від українських виробників проходження особливих процедур сертифікації та отримання відповідних дозволів. Наприклад, процес отримання дозволу щодо доступу молока та молочних продуктів на ринки ЄС тривав 7 років. За даними статистики, у 2016 році було вперше частково використано квоти на вершкове масло (46%) та сухе молоко (30%). Як відомо, українське цільне молоко та молочні продукти завжди вважали на Заході дуже забрудненими, які не витримували європейських норм якості. Однак щороку ситуація змінюється на краще.

По-друге. Інша причина труднощів України в освоєні закордонних ринків товарів — погіршення їхньої кон'юнктури, спричинене падінням цін на багато товарів чи послуг, і насамперед на сировину. Саме товари цієї групи — основа нашого експорту. Так, навіть весь зростаючий експорт з України в 2016 році майже повністю з'їдався низькими цінами.

Та ще один фактор — це похибки та непорозуміння, які виникають під час укладання міжнародних комерційних договорів між українською та іноземною сторонами.

ВИСНОВКИ

Отже, євроінтеграція та формування вільної економічної зони з ЄС має відбуватися не лише у напрямі лібералізації торговельних відносин, але і мати елементи протекціонізму, що захистить українського товаровиробника. Економічна модель розвитку національної економіки, орієнтована на сировинний експорт, який залежить від глобальних кон'юнктурних коливань. Без серйозних структурних змін наша країна втрачатиме і без того нестійкі конкурентні позиції в глобальній економіці.

Основними спрямуваннями розвитку аграрної галузі України в контексті Спільної аграрної політики ЄС є захист економічних інтересів національних товаровиробників і експортерів, а також забезпечення збалансованої тарифної політики, у тому числі, по відношенню до чутливих груп сільськогосподарських товарів, та еколого-орієнтоване сільськогосподарське виробництво, що є підґрунтям створення сприятливих умов для розвитку торговельно-економічного співробітництва України. Враховуючи те, що зона вільної торгівлі має на меті створення сприятливих умов для здійснення торговельно-економічного співробітництва з окремими країнами чи групами країн, а тому є дієвим та ефективним інструментом нарощування обсягів українського експорту, через лібералізацію доступу товарів та послуг на зовнішні ринки. Запровадження режиму вільної торгівлі з перспективним торговельно-економічним партнерством дозволяє Україні диверсифікувати географію та номенклатуру національного експорту за рахунок лібералізації ринків таких країн у перспективі. Водночас підвищується увага до захисту навколишнього середовища, безпеки харчових продуктів та умов утримання тварин, також адаптація до САП сприяє реформуванню аграрної галузі з метою врахування проблем навколишнього середовища та безпеки харчових продуктів.

Література:

1. Борщевський В.В. Перспективи становлення ефективного агробізнесу на сільських територіях України / Борщевський В.В., Припула Х.М., Крупін В.Є. // Регіональна економіка. — 2012. — № 3. — С. 25—33.

2. Ковальчук С. Я. Європейські орієнтири аграрної сфери України: перспективи та можливості / С. Я. Ковальчук // Економіка і суспільство. — 2016. — С. 54—60.

3. Обзор агропродовольственной торговой политики в постсоветских странах // Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединенных наций. — 2016. — С. 161—174.

4. Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства // Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединенных наций. Рим. — 2015.

5. Український експорт: перші показники росту. Що далі? — 2016 [Електронний ресурс]. — 2016. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/1/7051416/>

6. Чорна Н.П. Глобалізаційні процеси в аграрному секторі економіки України / Н.П. Чорна // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. — 2016. — С. 81—85.

References:

1. Borshchev'skiy, V.V. Pritula, Kh. M. and Krupin, V. E. (2012), "Prospects of the establishment of efficient agribusiness in rural areas of Ukraine", Regional'na ekonomika, vol. 3, pp. 25—33.

2. Koval'chuk, S. Ya. (2016), "European benchmarks in the agricultural sector of Ukraine: prospects and opportunities", Ekonomika i suspil'stvo, vol. 2, pp. 54—60.

3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2016), "Overview of agri-food trade policies in post-Soviet countries", available at: <http://uga-port.org.ua/sites/default/files/a-i5433r.pdf> (Accessed 14 March 2017).

4. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2015), "The situation in the field of food and agriculture", available at: <http://www.fao.org/3/a-i4040r.pdf> (Accessed 5 April 2017).

5. Mikol'ska, N. (2016), "Ukrainian exports: the first growth. What's next?", [Online], available at: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/1/7051416/> (Accessed 15 March 2017).

6. Chorna, N. P. (2016), "Globalisation processes in the agrarian sector of economy of Ukraine", Visnik ONU im. I.I. Mechnikova, vol. 6, pp. 81—85.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2017 р.